

Humanistic approach to the process of early childhood education

Ayshan Babayeva

Doctoral student of of Azerbaijan State Pedagogical University. Azerbaijan.

E-mail: b.ayshan@mail.ru

<https://orcid.org/0000-0001-8323-7609>

Abstract. The article discusses ways of humanistic approaches in the process of educating preschool children. It is emphasized the history of humanistic principles in education that were developed from ancient times. People's attitudes towards each other, their positive qualities — compassion, humanity, justice, etc. shaped humanistic values. Prominent scholars have always studied humanistic atmosphere and illustrated important aspects of humanism in their works. As the principles of humanism caused the progress of civilization, many terms, such as humanistic pedagogy, principles of humanism, humanistic values, etc. appeared in the sphere of science. To instill humanistic values in early childhood development period plays an important role to make the children worthy citizens of future.

Keywords: preschool children, early childhood development, compassion, humanity, humanistic pedagogy, principles of humanism, humanistic values.

<http://dx.doi.org/10.29228/edu.210>

To cite this article:

Babayeva A. (2020) Humanistic approach to the process of early childhood education. *Journal of Preschool and Primary Education*, Vol. 232, Issue III, pp. 11–19

Article history: Received — 06.07.2020; Accepted — 12.07.2020

Giriş / Introduction

Məktəbəqədər yaşlı uşaqların tərbiyəsində
humanist dəyərlərdən istifadə

Ayşən Babayeva

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin doktorantı, Azərbaycan.

E-mail: b.ayshan@mail.ru

<https://orcid.org/0000-0001-8323-7609>

Annotasiya. Məqalədə məktəbəqədər yaşlı uşaqların tərbiyə olunması prosesində humanist dəyərlərdən istifadə olunmasında söhbət açılır. Qeyd olunur ki, tərbiyədə humanizm prinsiplərindən istifadənin tarixi çox qədim zamanlara gedib çıxır. İnsanların bir-birinə olan münasibəti, onların müsbət keyfiyyətləri – mərhəmət, insanpərvərlik, ədalət və s. məhz onlarda humanist dəyərlərin tərbiyə olunmasından irəli gəlir. Görkəmli mütəfəkkirlər öz əsərlərində hər zaman insanpərvər, ədalətli, mərhəmətli olmağı tərənnüm etmişlər. Bəşər cəmiyyəti inkişaf etdikcə, bu elm sahəsində də bir çox terminlər (*humanist pedaqogika, humanizm prinsipləri, humanist dəyərlər və s.*) meydana çıxmışdır. Məktəbəqədər yaşlı uşaqlarda humanist dəyərlərin tərbiyə olunması onların gələcəyin layiqli vətəndaşı kimi yetişdirilməsində mühüm rol oynayır.

Açar sözlər: məktəbəqədər yaşlı uşaqlar, tərbiyə, mərhəmət, insanpərvərlik, humanist pedaqogika, humanizm prinsipləri, humanist dəyərlər.

<http://dx.doi.org/10.29228/edu.210>

Məqaləyə istinad: Babayeva A. (2020) Məktəbəqədər yaşlı uşaqların tərbiyəsində humanist dəyərlərdən istifadə. «Məktəbəqədər və ibtidai təhsil», № 3 (232), səh. 11-19
Məqalə tarixəsi: göndərilib – 03.07.2020; qəbul edilib – 12.07.2020

Müasir dövrdə məktəbəqədər yaşlı uşaqların təlim-tərbiyəsi daha çox müzakirə olunan və psixoloji-pedaqoji baxımdan araşdırılan fəaliyyət sahələrindən birinə çevrilmişdir. Uşağın körpə yaşlardan başlayaraq düzgün tərbiyə olunması və onun psixoloji vəziyyəti valideyn nəzarətindən kənar qalmamalıdır.

Uşaqlarda humanist dəyərlərin tərbiyə olunması, başlıca olaraq, ailə ənənələri əsasında inkişaf etdirilməlidir. Ailə üzvləri arasında mehribanlıq, qarşılıqlı hörmət, məhəbbət ailə səadətinə, onun möhkəmliyinə gətirib çıxarır. Bir çox valideynlər körpə yaşlı uşaqlara qadağalar qoymaqla onu yaxşı əməllərə sövq etməyin daha asan olduğunu zənn edirlər. Əslində uşağa qadağa qoymaq yox, düzgün davranış qaydalarını öyrətməyə çalışmaq lazımdır.

Uşaqlarla aparılan tərbiyə işi, əsasən, təlim prosesində həyata keçirilir. Təlim fəaliyyəti həm pedaqoji, həm də psixoloji aspektlərdə aparılır. Burada həm tərbiyəçi-müəllimin, həm də psixoloqun işi humanizm prinsiplərinə əsaslanmalıdır. Məktəbəqədər yaşlı uşaqlarda humanist dəyərlərin tərbiyə olunması valideyn, tərbiyəçi-müəllim və psixoloqun birgə fəaliyyəti zəminində həyata keçirilir. Bu zaman uşaqların təfəkkürünün, fərdi xüsusiyyətlərinin nəzərə alınması vacib məsələlərdən biridir. Uşağa necə yanaşmaq lazım olduğunu bilmədən onunla pedaqoji iş aparmaq olduqca çətindir. Uşaqların diqqətini daha çox tərbiyəçi-müəllimin, valideynin nəzakətli davranışı cəlb edir. Uşaqla hörmət və tələbkərlilik zəminində aparılan pedaqoji iş daha çox səmərə verir. Bu zaman öyrədənle öyrənən arasında qarşılıqlı münasibətlər yaranır, uşaqlar təlimə daha çox can atırlar, pedaqoji əməkdaşlıq isə daha səmərəli və faydalı olur.

Əsas hissə / Main part

Məktəbəqədər təhsil müəssisəsində məşğələ prosesində motivasiyanın düzgün qoyulması, uşağın diqqətinin həmin obyektə istiqamətləndirilməsi tərbiyəçi-müəllimdən pedaqoji ustalıq tələb edir. Təlim prosesində tərbiyəçi-müəllimin nəzərdə tutduğu konkret obyektə uşağın təsəvvüründə canlandırması illüstrativ yaradıcı təxəyyülə əsaslanır. Bu isə uşağın tərbiyəçini sevərək, onu diqqətlə dinləməsi əsasında baş verir [İlyasov M. "Müəllimin pedaqoji ustalıq", 2013]. Uşağın bağçaya adaptasiya olunması, tərbiyəçi-müəllimə olan münasibəti pedaqoqun humanist dəyərlərdən (nəzakətli olmaq, mərhəmət, uşaqlara qayğı, məhəbbət, insanpərvərlik və s.) istifadəsi nəticəsində yaranır. Bu zaman uşaq bağçaya həvəslə gəlir, tərbiyəçi-müəllimin rəğbətini qazanmaq üçün məşğələlərdə daha çox fəallıq göstərir. Humanist dəyərlər uşaqları daha gözəl işlər görməyə, yaradıcılığa sövq edir. Tərbiyəçi-müəllimin uşağı əzizləməsi, rəğbətləndirməsi, tərifləməsi onda hər hansı bir işi görməyə, tapşırığı yerinə yetirməyə böyük

həvəs yaradır, yoldaşları ilə rəqabət hissini gücləndirir. Eyni zamanda, uşaqlar böyüklərin mənfi hərəkətlərini də təqlid edə bilirlər. Buna görə də onların yanında tərbiyəçi-müəllim də, valideynlər də öz davranışlarında, sözlərində diqqətli olmalıdırlar.

Təlim prosesində daha çox müasir təlim metodlarından istifadə etmək, hər bir uşağa fərdi yanaşmaq lazımdır. Hədsiz qadağalar, sərt rejim uşağa mənfi təsir göstərir. Bu hallar tez-tez təkrarlandıqda onlar aqressiv olur və daha çox dəcəllik edirlər. Valideynlərlə pedaqoqun qarşılıqlı fəaliyyəti uşağın xarakter xüsusiyyətlərinin müəyyənləşdirilməsində onlara yardımçı olur. Kiçik yaşlı uşaqlarla işləyərkən səmimiyyət, mülayimlik, onlara qayğı ilə, məhəbbətlə yanaşmaq kimi humanist dəyərlərə əsaslanmaq lazımdır. Bu zaman onlarda təlim prosesinə xüsusi maraq yaranır. Uşaqlarla stimullaşdırıcı tədbirlərin həyata keçirilməsi (rəğbətləndirmə, qiymətləndirmə, həvəsləndirmə və s.) onların təlimə olan həvəslərinin daha da artmasına səbəb olur.

Pedaqogikada humanizm prinsipinin təbliğinin tarixi qədim zamanlara gedib çıxır. İnsan cəmiyyəti inkişaf etdikcə pedaqogika elminin bu sahəsi də inkişaf etmiş, müasir terminlər (*humanist pedaqogika, humanist dəyərlər, humanizm prinsipləri və s.*) meydana gəlmişdir. Bu prinsip çox geniş insani keyfiyyətləri özündə cəmləşdirir. İnsanların bir-birinə olan qarşılıqlı münasibəti, müsbət keyfiyyətləri məhz humanist dəyərlərdən irəli gəlir. Görkəmli mütəfəkkirlər öz əsərlərində Xeyrin Şər üzərində qələbəsinə geniş yer verərək, insani münasibətlərin, bəşəri dəyərlərin hər zaman üstün olduğunu qeyd etmişlər. Tərbiyəçi – uşaq münasibətlərində, yəni öyrədənə öyrənən arasında humanist münasibətlər, bir qayda olaraq, rəhbər tutulmalıdır. Müasir dövrdə uşaqlarda və gənclərdə humanist dəyərlərin inkişaf etdirilməsi təhsil sisteminin qarşısında duran əsas istiqamətlərdən biridir.

Humanizm özündə ləyaqəti, insanlara hörmət və inamı, mərhəmət və məhəbbəti ehtiva edir. Pedaqogika elmi insanı tərbiyə edən, onu həyata hazırlayan, təlim və tərbiyə verən bir elm olduğundan onun məqsəd və məramı humanizmin məqsəd və vəzifələri ilə daha çox eynilik təşkil edir.

Pedaqogikada humanizmin nəzəri və praktik prinsiplərini bir çox pedaqoqlar işləyib hazırlamışlar. Görkəmli pedaqoqlardan K.D.Uşinski, Y.A.Komenski, V.A.Suxomlinski, Ş.A.Amonaşvili, psixoloqlardan A.Maslou, K.Rocers, Azərbaycan alimlərindən Ə.Ə.Əlizadə, Y.R.Talıbov və başqaları bu sahədə böyük işlər görmüşlər.

Humanist pedaqogika özündə həm milli, həm də ümumbəşəri dəyərləri qoruyur, Vətənə, torpağa, ailəyə, adət-ənənələrə, maddi və mənəvi dəyərlərə hörmət, uşaqlara, körpələrə, yaşlılara qayğı hissələrinin təhsilalanlara aşılması zəruri hesab olunur.

Təlim prosesində uşaqlara ətraf mühitə düzgün münasibət, təbiətə qayğı,

onun qorunmasına xidmət etmək kimi fikirlərin aşılmasını da humanizmin əsas prinsiplərindən biri kimi qeyd etmək olar. Tərbiyəçi ətraf aləmlə tanışlıq fənni üzrə məşğələlərdə təbiətə, heyvanlara münasibətdə daha humanist davranmağı, onların qorunmasına xidmət edən amilləri uşaqlara izah edir. Uşaqlara ev heyvanlarının həyatımızda nə qədər əhəmiyyətli olması haqqında məlumat verilməlidir. Heyvanlara qayğı ilə yanaşmaq, onlara vaxtılı-vaxtında qulluq etməyin vacib olduğunu şəkillər, əyani vəsaitlərlə, nağıl, hekayə personajları vasitəsi ilə izah edərək, onlarda insanın bu dostlarına qarşı məhəbbət və mərhəmət hissələri oyatmaq olar. Həmçinin, uşaqlar canlı təbiətə humanist münasibəti cansız təbiətə də istiqamətləndirməlidirlər. Onlar öz oyuncaqlarına, əşyalarına münasibətdə də laqeydlik göstərməməli, onlarla səliqəli davranmağı bacarmalıdırlar.

Pedaqoji ünsiyyət

Çox vaxt tərbiyəçinin yüksək mənəvi və etik normalara əsaslanan pedaqoji ünsiyyəti onun uşaqlar tərəfindən sevilməsinin əsas səbəbi olur. Uşaqlar o tərbiyəçini daha çox sevir ki, o, həlim təbiətli, mehriban, ədalətli olur, onları çox sevdir. Müşahidələr göstərir ki, bir çox pedaqoqlar, bu sahədə uzun müddət işləmələrinə baxmayaraq, pedaqoji prosesdə öz rəftar və danışıqlarında kobud sözlər və ifadələr işlədir, uşaqlarla yüksək səslə danışırlar (Bəzən onlar uşaqlara təhqiramiz sözlər deməkdən də çəkinmirlər). Belə şəraitdə təlim prosesində yüksək nəticələr əldə etmək çox çətin olur. Həmçinin, uşaqlar da, tərbiyəçi-müəllimi təqlid edərək, öz yoldaşlarına qarşı münasibətdə kobudluğa, nəzakətsizliyə yol verirlər. Təbii ki, tərbiyəçi-müəllim bu kimi hallara yol verdikdə öz nüfuzunu itirmiş olur.

Uşaqlar daha çox mehriban, qayğıkeş, səmimi və humanist keyfiyyətləri olan tərbiyəçilərə inam və etimad göstərirlər. Tərbiyəçi-müəllim uşaqlarla mehriban, nəzakətli, qayğıkeş, səmimi və ünsiyyətçi olmalı, hər bir uşağın fikrinə maraqla yanaşmalıdır. Bu zaman həmin tərbiyəçi-müəllim uşağın idealına çevrilir. Tərbiyəçi-müəllim nə qədər savadlı olsa da, əgər onda sadaladığımız humanist keyfiyyətlər yoxdursa, uşaqlar da, valideynlər də başqa tərbiyəçi-müəllim axtarmağa başlayacaqlar. Bir sözlə – onlar tərbiyəçi-müəllimdə biliklə yanaşı, humanist keyfiyyətlər də görmək istəyirlər.

Tolerantlıq

Tolerantlıq humanist dəyərlər içərisində xüsusi yer tutur. Uşaqlara münasibətdə tolerant olmaq onları öz istəkləri, arzuları, müsbət və mənfi cəhətləri ilə birlikdə, olduğu kimi qəbul etmək, sevmək deməkdir. Bu cəhətdən onlara həssas və mehriban münasibət nümayiş etdirmək, onları səbrlə, təmkinlə dinləmək, davranışda heç bir qeyri-humanist hərəkət və münasibətə yol verməmək xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Humanist pedaqogikanın ən başlıca müddəalarından olan bu amilə

diqqət yetirilməsi hər bir müəllimin fəaliyyətində öz əksini tapmalıdır [Bəşirov V. Humanist pedaqogika həyatın tələbidir. "Azərbaycan müəllimi" qəzeti, 21 sentyabr, 2018].

Humanist dəyərlər tərbiyəçi-müəllimlə uşağın düzgün ünsiyyəti, onun təsəvvüründə olan hər hansı əşya və hadisələrə münasibətinin aşkara çıxarılmasında təzahür edir. V.A.Suxomlinski yazırdı: "Tərbiyəçilərlə uşaqlar arasında mənəvi münasibətləri, bir çox mənələrdə, mən pedaqoji pəltəklik adlandırardım. Böyük bəla burasındadır ki, tərbiyəçi yeganə, başqalarına bənzəməyən körpə ürəyinə yol tapmaq üçün dil xəzinəsindən məhz zəruri olan sözləri seçməyi bacarmır. Pedaqoji pəltəklik tərbiyəçinin yadına təsadüfən düşən sözlərlə məhdudlaşır. Bu sözlər şagird şüurundan, noxud divara dəyib qayıdan kimi, geri qayıdır. Şagird tərbiyəçinin sözlərini eşitmir, onun qəlbi bu sözlərə biganə qalır. Söz tərbiyənin, müəyyən mənada, yeganə tərbiyə vasitəsidir. Sözlə və onun çalarlarına həssaslığın tərbiyəsi şəxsiyyətin ahəngdar inkişafının ilkin şərtlərindən biridir. Pedaqoqun sözünün tərbiyə etməsi üçün həmin söz şagirdin qəlbində yaşamalır... Sözlə tərbiyə etmək üçün gənc ürəkdə onu mənəvi sərvətini yaratmaq lazımdır. Əgər bu mənəvi sərvət yoxdursa, müəyyən mənada, pedaqoji pəltəklik yaranır ..." [V.A.Suxomlinski. Vətəndaşın doğulması. 1975, səh. 268-269].

Tərbiyəçi-müəllimin humanist xarakteri və demokratik ünsiyyət tərzini pedaqoji prosesin səmərəliliyinin yüksəldilməsində mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Həmçinin, uşaqlarda da pedaqoji ünsiyyətin demokratik tərzini üzrə bacarıqlar formalaşacaqdır. Müasir məktəbəqədər təlim proqramı təlim-tərbiyə prosesində tərbiyəçi-müəllimin qarşısına uşağa cəmiyyətin ali varlığı kimi baxmaq vəzifəsini qoyur. Uşağın şəxsiyyətinə diqqəti gücləndirmək, yüksək mənəviyyətə malik, əqli və fiziki baxımdan yetkin vətəndaşlar yetişdirməyin vacibliyi əsas amillərdən biridir. Uşaqlara tədris olunan hər bir fənnin əsasında humanizm ideyaları dayanmalıdır.

Humanist pedaqogika hərəkətinin görkəmli nümayəndəsi Ş.A.Amonaşvili humanist pedaqogikanın mənası və əhəmiyyəti haqqında yazanda "humanist pedaqoji fikir" anlayışından daha çox istifadə edir. O yazır: "Humanist pedaqoji fikir hələ qədim zamanlardan insanların müşahidə etdiyi, ürəyin və ruhun dəyişməzliyini xatırladır, onların vasitəsilə insanın istedadını, zəkasını, orijinallığını, şəxsiyyətini açıqlayır. Hələ qədim zamanlardan onu öz həqiqi axınının axtarışına həvəsləndirir, planetar və kosmik təkamülə xidmət edir. Buna görə də ürəkli və mənəviyyətli, qarşılıqlı sevgi dolu humanist pedaqoji düşüncə əsasında qurulan bu dövr, bütün təlim və tədris prosesinin hərtərəfli dəyişilməsini tələb edir [Rüstəmov F. Humanist pedaqogika, yoxsa pedaqogikada humanizm? "Azərbaycan müəllimi" qəzeti, 2017, № 43].

Təlim prosesi güclü və başlıca tərbiyəedici vasitə olduğundan hər bir tərbiyəçi-müəllim tədris etdiyi fənnin tərbiyələndirici imkanlarından istifadə etməklə, uşaqlarda humanist keyfiyyətlərin formalaşdırılmasına xüsusi diqqət yetirməlidir.

O, öz şəxsi nümunəsi ilə uşaqlara humanist hisslər, keyfiyyətlər aşılamalıdır. "Uşaqlıqdan rus şairi A. Krilovun "Cırcırma və qarışqa" təmsilindəki obrazların təhlilində qarışqanı haqlı saydığımız və düzgün hərəkət etdiyi qənaətində olduğumuz halda, pedaqoq uşaqların qəlbində humanist hisslər yarada biləcək situasiyanı da nəzərdən qaçırmamalıdır. Qarışqa haqlıdır – yayda qışı fikirləşib və özünə yem toplayıb. Cırcırma isə bütün yayı nəgmə oxumaqla məşğul olub, qarşından gələn qışı nəzərə almayıb. Obrazlar fərqlidir. Biri zəhmətkeş, digəri isə tənbel, sabahı düşünməyən. Bəs uşaqlar hansı nəticəyə gələcəklər?" [İlyasov M. Humanist pedaqogika: mahiyyət, prinsiplər, istiqamətlər. "Azərbaycan məktəbi", 2017/6]. Bu zaman tərbiyəçinin pedaqoji ustalığı baxımından, qarışqanın haqlı olduğunu qeyd etməyin cırcıramaya bir yardımı toxunmayacaqdır. Tərbiyəçi-müəllim uşaqların qəlbində mərhəmət, əlacsizlərə kömək əlini uzatmaq, imkansızlara yardım etmək kimi humanist addımlar atmağın vacibliyini qeyd edərək, onların qəlbində humanizm qiğılımları yandıra bilər.

Humanist pedaqogikadan, tərbiyə problemlərindən danışarkən Azərbaycan təhsilinin inkişafında böyük xidmətləri olan Firudin bəy Köçərlinin adını çəkmək olmaz. F. Köçərlinin Qori Müəllimlər Seminariyasının Azərbaycan bölməsinin Qazaxa köçürülməsində böyük xidmətləri olmuş, o, bir çox azərbaycanlıların təhsil almasına şərait yaratmışdır. Firudin bəy Köçərli təəssübkeş, qayğıkeş, humanist, el-oba dərdinə qalan bir ziyalı idi. O, yaşadığı dövrdə insanlara qeyri-humanist münasibətləri görür və bunlara acıyırdı. Etnik pedaqoji tərbiyəyə dair bir çox atalar sözlərinin unudulması onu çox mütəəssir edirdi. Bütün bunları tənqid edərək yazırdı: "Atalardan qalma, mərhəmətə, ittifaqa dair gözəl məsələlər unudulub və həmin fikirlər "El üçün ağlayanın gözü kor olar", "Məndən ötdü, yoldaşıma dəydi – guya ki, saman çuvalına dəydi" kimi deyimlərlə əvəz olunub [Əliyeva Ş., İlyasov M., Əliyev R., Baxşəliyev Ə., Rüstəmov F., Hüseynova N. Humanist pedaqogikanın aktual məsələləri, 2018].

Azərbaycan mütəfəkkirlərindən A. Bakıxanov, M. Kazımbəy, S.M.Qənizadə, M.T.Sidqi, F. Köçərli və başqaları öz əsərlərində humanist ideyaların təbliğinə geniş yer vermişlər. Humanizm insanlar arasında şərin, pis əməllərin, bədxahlığın, zülmün azalması, insanpərvərliyin, mərdliyin, ədalətin, əmin-amanlığın yüksəldilməsi işinə xidmət etməlidir. Dahi N.Gəncəvi də öz poemalarında humanist dəyərlərə geniş yer vermişdir. Onun humanizminin əsasında Xeyirlə Şərin mübarizəsi dayanır. Sonda Xeyirin Şər üzərində qələbəsi Nizaminin əsərlərindən qızıl xətt kimi keçir. Onun nəsihətamiz fikirlərində böyüyə hörmət, valideyn qədri bilmək, valideyn nəsihəti dinləmək kimi tərbiyəvi və insani fikirlər əsas yer tutur. Klassik mütəfəkkirlərdən başlanan bu ənənə pedaqogika elminə yeni mütəfəkkirlər, yeni humanist ideyalar gətirməyə başladı.

Müasir təhsil sisteminin inkişafı da məhz humanist prinsiplərə söykənir. Öyrədənə öyrənən artıq yeni inkişaf mərhələsinə qədəm qoyurlar. Burada hər iki

tərəf arasında səmimiyyət, xeyirxahlıq, ədalətlik, demokratiklik, əqidəlik, saflıq, qayğıkeşlik prinsiplərinin mövcud olması əsas götürülür və öyrəndənlərin qarşısında yüksək mənəviyyətli insan yetişdirmək məqsədi dayanır. Demək olar ki, şəxsiyyətin inkişafı, tərbiyə olunması humanizm amilinin güclü və ya zəif olmasından, humanist prinsiplərə vaxtında və düzgün riayət olunmasından asılıdır. Qeyd olunduğu kimi, ilk olaraq ailədə, daha sonra isə təlim-tərbiyə müəssisələrində humanist prinsiplərdən səmərəli istifadə olunmalıdır.

Hər bir insanın əməyinə, zəhmətinə hörmətlə yanaşılmalı, onun bir şəxsiyyət kimi hərtərəfli inkişafına şərait yaradılmalıdır. İnsanların qayğı və ehtiyaclarına qarşı diqqətli olmaq, onları incitməmək, hər zaman onlara qarşı anlayışlı olmaq, gücsüzləri müdafiə etmək, zəiflərə yardım göstərmək lazımdır. Bu humanist keyfiyyətlərin hələ kiçik yaşlardan uşaqlara aşılması və onlarda bu keyfiyyətlərin formalaşdırılması olduqca vacibdir. Uşaqlarda bu keyfiyyətlərin tərbiyə olunması həm ailədə, həm də məktəbəqədər təhsil müəssisəsində paralel şəkildə aparılmalıdır. Təlim-tərbiyə müəssisəsinin qarşısında duran vəzifələrdən biri valideynlərlə qarşılıqlı əməkdaşlıq əsasında bu işin səmərəsini günbəgün artırmaq, həmçinin, uşaqları mənfi hiss və emosiyalardan kənar saxlamaq lazımdır. Canlı təbiətə laqeyd münasibət bəsləmək, bitkiləri, ağacları qırmaq, məhv etmək kimi mənfi hərəkətləri onlardan uzaqlaşdırmaq lazımdır. Təbiətin insanlara bəxş etdiyi bu nemətlərdən səmərəli istifadə etməyin vacibliyi onların diqqətinə çatdırılmalıdır.

A. Bakıxanova görə, insanın insana yaxşılığı, hörməti və köməyi təmənnasız, qərəzsiz olmalıdır. Onun nəzərincə, "Şəxsi-qərəzlə iş görən və ya əvəzini nəzərdə tutub yaxşılıq edənə yaxşı demək olmaz, çünki bu alverə bənzəyir və o, öz malını başqa bir şeylə əvəz etmiş olur" [A. Bakıxanov. Seçilmiş əsərləri "Kitabi-nəsihət". "Avrasiya Press", 2005]. Naməlum şair deyir: "Əvəzini umaraq yaxşılıq etmək bir hünər deyildir. Yaxşılığı möhtac olmadığın bir adama et." A. Bakıxanov öz fikrini naməlum şairin adından söylədiyi sözlərlə təkrar edir: "Mərd odur ki, bir anbar qiymətli gövhər bağışladıqda da onun minnət yükü ilə qarışqanın belini belə sındırmasın" [Əliyeva Ş., İlyasov M., Əliyev R., Baxşəliyev Ə., Rüstəmov F., Hüseynova N. Humanist pedaqogikanın aktual problemləri, 2018]. Bir insanın yaxşı insan olması onun xarakterində hiss olunmalıdır. Özündə süni hisslər formalaşdırmamalı, insanları aldatmağa çalışmamalıdır. İnsanın xarakterinin əsasında humanist prinsiplər dayanmalı və bu, onun digər insanlara münasibətdə, rəftarında hiss olunmalıdır.

Nəticə / Conclusion

Beləliklə, araşdırmalardan sonra bu nəticəyə gəlirik ki, uşaqlarda humanist dəyərlərin tərbiyə olunması vacib aspektlərdən biridir və buna ilkin yaş dövrlərindən – ailədən başlamaq lazımdır. Əgər biz ləyaqətli vətəndaş yetişdirmək istəyiriksə,

onda tərbiyə edəcəyimiz bir çox keyfiyyətlərin sırasında humanist dəyərlərin də xüsusi yeri olmalıdır. Körpə qəlbə bu hisslər vaxtında tərbiyə olunmasa, sonralar çox gec ola bilər. Bütün bu aspektlər pedaqogika tarixində öz yerini tutmuş dünya miqyaslı görkəmli mütəfəkkirlərin, həmçinin, azərbaycanlı pedaqog-alimlərin tədqiqatlarında da öz əksini tapmışdır. Məktəbəqədər yaşlı uşaqlarda humanist dəyərlərin tərbiyə olunması işi həm ailədə, həm də məktəbəqədər təhsil müəssisəsində paralel şəkildə aparılmalıdır. Müasir dövrdə uşaqlarda və gənclərdə humanist dəyərlərin tərbiyə olunması təhsil sisteminin qarşısında duran əsas istiqamətlərdən biridir.

Ədəbiyyat / References

1. Amonaşvili Ş. A. (2011). Humanist pedaqogikanın Manifesti. Buşeti, Gürcüstan.
2. Bakıxanov A. (2005). Seçilmiş əsərləri. ("Kitabi-nəsihət"). Bakı, "Avrasiya Press".
3. Bəşirov V. (2018, 21 sentyabr). Humanist pedaqogika həyatın tələbidir. "Azərbaycan müəllimi" qəzeti.
4. Əliyeva Ş., İlyasov M., Əliyev R., Baxşəliyev Ə., Rüstəmov F., Hüseynova N. (2018). Humanist pedaqogikanın aktual məsələləri. Bakı.
5. İlyasov M. (2013). Müəllimin pedaqoji səriştəliliyi. Bakı, "Elm və təhsil".
6. İlyasov M. (2017). Humanist pedaqogika: mahiyyət, prinsiplər, istiqamətlər. "Azərbaycan məktəbi" jurnalı, 2017/6
7. Rüstəmov F. (2017). Humanist pedaqogika, yoxsa pedaqogikada humanizm? "Azərbaycan müəllimi" qəzeti, № 43.
8. Suxomlinski V.A. (1975). Vətəndaşın doğulması. Bakı, "Maarif", səh. 268-269.
9. Suxomlinski V.A. (1969). Ürəyimi uşaqlara verirəm. Bakı, "Maarif", 89 s
10. Khrystenko, Olga. (2016). Education of a future human is the key to solving the global problems facing humanity. In Future Human Image, 3 (6), 1-7.
11. Veugelers, Wiel. (2011). Ed. Education and humanism: Linking autonomy and humanity. Dordrecht: Sense Publishers.
12. Voronkova Valentina. (2016). Receptions of human dimension in the context of anthropological discourse of humanistic management. In Future Human Image, 3 (6), 120-128.